

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ З ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. У країнах з перехідною економікою, до яких належить Україна, гостро постають питання забезпечення високого рівня викладання економічних дисциплін. Вирішення таких завдань ще більше актуалізується внаслідок розширення мережі вищих навчальних закладів економічної освіти.

Означені процеси поставили перед педагогічною наукою нові завдання щодо забезпечення якості підготовки майбутніх економістів, наукове економічне мислення яких повинно формуватися у чітку систему поглядів, знань, професійних навиків, а також практичних переконань. Такі завдання повинні вирішуватися через оптимізацію змісту, шляхів реалізації економічної освіти.

Ураховуючи вимоги сучасності, перспективи інтеграції України до Європейського освітнього простору, підготовка фахівців у вищих навчальних закладах країни потребує врахування освітніх стандартів, вимог до фахівців країн Європи.

У сучасному інформаційному суспільстві, де інформація набуває першочергового значення для соціально-економічного розвитку країн, значно зростає потреба у фахівцях із сформованими навичками ефективного володіння інформаційно-комунікаційними технологіями для власного професійного вдосконалення. За таких умов забезпечується успішна конкурентоздатна діяльність фахівців у сфері економіки, бізнесу та адміністративного управління. Проте, на сучасному етапі існує протиріччя між існуючими можливостями у сфері інформаційних технологій і рівнем готовності майбутніх економістів повноцінно реалізовувати можливості технологій протягом своєї самоосвітньої діяльності. Це істотно гальмує процес упровадження інформаційних технологій в освітній процес вищої школи економічного профілю.

Освітній досвід вищої школи та наукові розробки останніх років засвідчують, що професійна перспектива студентів безумовно пов'язана з їх самостійністю, зокрема з рівнем сформованості у них умінь і навичок реалізації самоосвітньої діяльності. Усвідомлення в наукових колах актуальності проблеми самоосвітньої діяльності та формування готовності до її реалізації засобами інформаційно-комунікаційних технологій обумовило появу в останні роки цілої низки дисертаційних досліджень.

Неоднозначність у трактуванні дослідниками поняття «самоосвітня діяльність» та «готовність до самоосвітньої діяльності», «інформаційно-комунікаційні технології», існування специфічних педагогічних підходів до вивчення та формування готовності до самоосвіти у процесі фахової підготовки студентів дозволяє говорити про необхідність продовження наукових пошуків із проблематики теоретичного обґрунтування та методичного забезпечення самоосвітньої діяльності майбутніх фахівців з економіки засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій дозволяє нам стверджувати, що проблема самоосвіти є однією з багатоаспектних і невичерпних у психолого-педагогічній науці. Її багатоаспектність зумовлена складністю об'єкта, а невичерпність – невпинним удосконаленням засобів і методів самоосвітньої діяльності, зростанням її значущості з переходом людства на все вищі щаблі розвитку.

Сучасним дослідженням самоосвітньої діяльності, її змісту та методів присвятили свої роботи М. Бондаренко, С. Єлканов, М. Заборщикова, Н. Іліницька, В. Корвяков, О. Малихін, О. Пехота, М. Солдатенко, М. Рогозіна, І. Сидоренко, Н. Терещенко, Н. Трофімова, Т. Цехмістрова, Л. Шапошнікова та інші. Окремі аспекти самоосвітньої діяльності в умовах інформатизації суспільства розглянуті в працях А. Андреева, Є. Ганіна, Ю. Насонової, Г. Серікова, О. Шукліної, С. Яшанова та ін.

Ознайомлення з роботами І. Аветісової, Л. Зеленської, І. Коц, О. Сліпенької та ін. свідчить про увагу, приділену цими науковцями проблемі підвищення якості самоосвіти студентів за допомогою застосування спеціальних педагогічних методів і технологій.

Вивченню особливостей самоосвіти студентів також присвячено низку дисертаційних досліджень (Я. Бойко, О. Бурлука, Л. Пермінова, О. Рідкоус, І. Сидоренко, О. Малихін, Н. Попович, Р. Пріма, П. Харченко, І. Грабовець, Н. Сидорчук, С. Заскалета, та ін.).

Різноманітні аспекти впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес привертали увагу багатьох дослідників. Аналіз праць А. Гуржій, Ю. Жука, Б. Ельконіна, О. Сидоренка та ін. дозволяє зробити висновок про увагу зазначених науковців до створення навчального середовища, адекватного вимогам сучасні.

Дидактико-педагогічні та методичні проблеми інформатизації навчального процесу вивчали Н. Апатова, В. Беспалько, Л. Білоусова, В. Биков, І. Богданов, В. Болтянський, І. Булах, А. Верлань, О. Гончарова, Р. Гуревич, О. Довгялло, Ю. Дорошенко, М. Жалдак, О. Коваль, О. Колгатін, В. Монахов, Н. Морзе, Ю. Рамський, В. Розумовський, О. Співаковський та ін.

Визначенню функцій нових інформаційних технологій та їх впливу на навчальний процес, а також суб'єктів навчання присвячені дослідження Г. Бала, А. Брушлінського, Т. Гергей, Т. Габій, В. Глушкова, А. Довгяло, А. Єршова, В. Монахова, І. Підласого, С. Смирнова, А. Матюшкіна, О. Тихомірова та ін.

У своїх наукових роботах А. Андреев, В. Беспалько, М. Кларін, Є. Полат, Г. Селевко, О. Шукліна, С. Яшанов та інші підкреслюють суттєве значення інформаційних технологій для реалізації сучасних досягнень у сфері освіти, спрямованих на забезпечення самостійності у навчанні та самоосвітньої діяльності загалом. Аналіз наукових праць із зазначеної тематики виявив, що теоретико-методичні аспекти використання інформаційних технологій для реалізації самоосвітньої діяльності є недостатньо розробленими, що негативно впливає на процес професійної підготовки у вищих навчальних закладах, у тому числі економічного профілю. До актуальних нерозв'язаних питань використання інформаційних технологій у навчальному процесі, можна віднести проблему використання інформаційно-навчального середовища як засобу формування готовності майбутніх економістів до самоосвіти, яка є головною передумовою конкурентоспроможності, адаптаційного потенціалу людини до постійних змін, а також підґрунтям для подальшого професійного зростання фахівців у системі безперервного навчання.

Формулювання цілей статті полягає у розгляді інформаційно-комунікаційних технологій як засобу формування готовності та підтримки самоосвітньої діяльності майбутніх фахівців з економіки.

Виклад основного матеріалу. Для визначення ролі інформаційних технологій у самоосвітній діяльності студентів вважаємо за необхідне спочатку визначити дидактичну суть категорії «інформаційна технологія навчання» (ІТН).

Аналіз наукових праць показав, що існує два підходи до визначення суті ІТН. У першому пропонується розглядати їх як дидактичний процес, організований із використанням сукупності впроваджених у систему навчання нових засобів та методів обробки даних (методів навчання), які являють собою цілеспрямоване створення, передачу, збереження і відображення інформаційних продуктів (даних, знань, ідей) із найменшими витратами відповідно до закономірностей пізнавальної діяльності студентів. У другому іде мова про створення технічного середовища навчання, в якому особливе місце займають інформаційні технології. Таким чином, у першому випадку йдеться про ІТН (як процес навчання), а в іншому випадку – про використання інформаційних технологій у навчанні. Отже, виходячи із вищезазначеного, ми можемо трактувати ІТН як системний комплекс психолого-педагогічних процедур, який включає спеціальний відбір і

компонування дидактичних форм, методів, засобів, прийомів, умов здійснення та оцінювання процесу навчання, заснованих на використанні комп'ютерної техніки.

Деякі дослідники пропонують розглядати ІТН як сукупність електронних засобів і способів їх функціонування, що використовуються для реалізації навчальної діяльності. До складу електронних засобів науковці вносять апаратні, програмні та інформаційні компоненти, а також способи їх застосування, які зазначаються в методичному забезпеченні ІТН [1].

На думку І. Мархель, інформаційні технології навчання - це «комплекс уніфікованих методологічних, психолого-педагогічних, програмно-технічних та організаційних засобів, призначених для інтенсифікації самостійної пізнавальної діяльності (учіння), навчання або керування учінням, а також для ігрового людино-машинного вирішення навчальних та практичних завдань» [2, с. 87]. Є. Машбиць [3] і Н. Тализіна [4] трактують інформаційні технології навчання як певну сукупність навчальних програм різних типів: від найпростіших програм, що забезпечують контроль знань, до навчальних систем, що базуються на штучному інтелекті. О. Пехота розглядає ІТН як методологію і технологію навчально-виховного процесу з використанням новітніх електронних засобів навчання й у першу чергу електронно-обчислювальних машин [5, с. 170]. О. Пехота вважає, що першочерговою метою ІТН є підготовка студентів до повноцінної життєдіяльності в умовах інформаційного суспільства.

Існують і інші підходи до оцінки суті і місця ІТН в освітньому процесі. У довідковій літературі інформаційна технологія навчання (computerized teaching technology) визначена як сукупність теоретичних знань комп'ютерних засобів, а також методик, що регламентують їх використання у навчанні [6]. Л. Луцевич [7] визначає ІТН як технологію машинної (за допомогою ЕОМ) обробки, передавання, розповсюдження інформації, створення обчислювальних і програмних засобів інформатики.

Є. Машбиць [3] і Н. Тализіна [8] розглядають інформаційну технологію навчання як деяку сукупність навчальних програм різних типів: від найпростіших програм, що забезпечують контроль знань, до навчальних систем, що базуються на штучному інтелекті.

В. Шолохович [9] пропонує визначати ІТН з точки зору її змісту як галузь дидактики, що займається вивченням планомірно і свідомо організованого процесу навчання і засвоєння знань, в яких використовуються засоби інформатизації освіти.

На нашу думку, звертаючись до професійної підготовки фахівців і враховуючи вищезазначені трактування ІТН, під інформаційною технологією навчання в цій галузі слід розуміти систему загальнопедагогічних, психологічних, дидактичних, окремих методичних процедур взаємодії педагогів суб'єктів навчання з урахуванням технічних і людських ресурсів, спрямовану на проектування і реалізацію змісту, методів, форм і інформаційних засобів навчання, що відповідають меті навчання, особливостям майбутньої діяльності і вимогам до професійно важливих якостей фахівця.

Ми поділяємо думку Н. Голівер, що інформатизація освіти є не тільки наслідком, але й стимулом розвитку нових інформаційних технологій. Окрім того, ми вважаємо важливим акцентування науковцем ролі нових інформаційних технологій в освіті для розкриття, збереження і розвитку індивідуальних характеристик суб'єктів навчання, формування у них пізнавальних здібностей, прагнення до самовдосконалення, а також ролі зазначених технологій для постійного динамічного оновлення змісту, форм і методів процесів навчання та виховання [10]. Перелічені властивості інформаційно-комунікаційних технологій сприяють формуванню у студентів готовності до самоосвітньої діяльності з подальшим вдосконаленням системи індивідуальних вмінь та навичок самоосвіти.

Аналіз літератури з питань впливу освітніх технологій на підготовку молоді до самоосвіти дозволяє стверджувати, що комп'ютерні технології сприяють зростанню пізнавальної самостійності студентів, яка обумовлює успішне оволодіння вміннями та

навичками самоосвітньої діяльності. Зокрема, результати досліджень, виконаних Т. Гуляєвою [11], свідчать про те, що нова форма навчання з використанням нових інформаційних технологій стимулює бажання до самоосвіти, а також ефективно мотивує учнів і студентів під час організації самостійної пізнавальної діяльності. Дослідження В. Гузеєва [12] виявили, що використання інтегральних технологій та технології освіти в глобальній інформаційній мережі створюють сприятливе підґрунтя для формування пізнавальної активності учнів і студентів.

У результаті аналізу психолого-педагогічних досліджень, присвячених організації самоосвітньої діяльності студентів, ми вважаємо обґрунтованим використання саме технологічного підходу у якості методологічної основи формування у студентів-економістів готовності до самоосвіти. Метою технологічного підходу є конструювання навчального процесу на основі визначених вихідних установок (соціальне замовлення, освітні орієнтири, цілі та зміст навчання). Технологічна організація процесу обумовлює визначену послідовність операцій із використанням відповідної системи засобів, способів організації діяльності та умов її здійснення. На нашу думку, структурні особливості інформаційно-навчального середовища, які визначають ці параметри самоосвітньої діяльності, разом із її характеристиками мають створити підґрунтя для побудови технології формування у студентів-економістів готовності до такої діяльності. Необхідною умовою дотримання цієї технології є оптимальне використання програмних засобів на кожному етапі процесу формування готовності до самоосвітньої діяльності.

Ми погоджуємося із трактуванням Н. Сидорчук щодо технології формування самоосвітньої діяльності, як системного способу її організації, який спрямований на оптимальну побудову й реалізацію майбутньої професійної самоосвітньої діяльності [14, с. 80]. Процес самоосвітньої діяльності включає наступні етапи: визначення мети, планування, організація, реалізація, рефлексія (самоконтроль, самооцінка, самоаналіз, самокорекція).

На нашу думку, враховуючи зазначені етапи самоосвітньої діяльності, можна стверджувати, що упровадження технологічного підходу до її формування передбачає: визначення мети самоосвітньої діяльності; відбір структури і змісту діяльності відповідно до мети; оптимальну організацію навчального процесу; застосування ефективних методів і засобів самоосвітньої діяльності; врахування необхідного рівня підготовки майбутніх економістів; об'єктивні методи оцінювання результатів самоосвіти.

Ми вважаємо, що технологічний підхід до процесу формування готовності до самоосвітньої діяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій повинен враховувати закономірності створення комплексу навчально-методичного забезпечення дидактичного процесу, протягом побудови якого слід максимально врахувати відмінності початкової підготовки студентів, варіюватися наочність, вичерпність і конкретика надання навчального матеріалу, забезпечуватися системність і варіативність способів представлення інформації, надаватися можливість опрацювання матеріалу у властивому для кожного студента темпі, розв'язувати навчальні завдання до отримання заздалегідь запланованого результату, що забезпечить ефективність використання інформаційно-комунікаційних технологій протягом процесу формування готовності студентів до самоосвітньої діяльності, а також подальшої реалізації самої діяльності.

Висновки. Таким чином, проблематика формування готовності майбутніх економістів до самоосвітньої діяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій у вищих навчальних закладах ще недостатньо досліджена у теоретичному та методичному аспектах і потребує подальшого розвитку. Зокрема, поза увагою дослідників лишилися такі важливі питання як розробка й обґрунтування концептуальних положень, моделей формування готовності та критеріїв ефективності самоосвітньої діяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій, а також організаційно-методичних умов їх реалізації.

Наше подальше дослідження особливостей формування готовності до самоосвітньої діяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій ґрунтуватиметься, з одного боку, на їх дидактичних функціях, а з іншого – на сутності самоосвіти, готовності студентів до самоосвітньої діяльності, а також етапах її здійснення. Технологічний підхід розглядається нами як оптимальна методологічна основа організації усього процесу самоосвітньої діяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Література:

1. Образцов П.И., Шляпцев С.Н. Научно-методические подходы к разработке компьютерных педагогических технологий на основе формирования системы динамических образов. Сб.научн. трудов ВИПС. - Орел, 1996. -№6.-С.18-21.
2. Мархель И.И. Компьютерная технология обучения / И.И. Мархель // Советская педагогика. – 1990. – № 5. – С. 87 – 91.
3. Машбиц Е.И. Компьютеризация обучения: проблемы и перспективы / Е.И. Машбиц. – М.: Знание, 1986. – 80 с.
4. Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний / Н.Ф. Талызина. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1975. – 343 с.
5. Освітні технології / [О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.]; за заг. ред. О.М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.
6. Компьютерная технология обучения. Словарь-справочник /Под ред. В.И.Гриценко, А.М.Довгяло, А.Я.Савельева. - Киев: Наукова думка, 1992. -652 с.
7. Луцевич Л.В. Вопросы эффективного использования ЭВМ в учебном процессе // Автоматизированные системы научных исследований обучения и управления в вузах. Межвузовский сборник научных трудов. - Новосибирск: НГУ, 1986, - С. 33-39.
8. Талызина Н.Ф. Психолого-педагогические основы автоматизации учебного процесса / Психолого-педагогические и психофизиологические проблемы компьютерного обучения // Сб.научн.тр. - М.: Изд-во АПН СССР, МГУ, 1985.-С. 15-26.
9. Шолохович В.Ф. Дидактические основы информационных технологий обучения в образовательных учреждениях: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / Шолохович Володимир Фридрихович. - Екатеринбург: УГППУ, 1995. - 45 с.
10. Голівер Н.О. Дидактичні умови використання комп'ютерних технологій у процесі навчання студентів вищих технічних навчальних закладів: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / Голівер Надія Олексіївна. - К.р., 2005. – 200 с.
11. Гуляева Т.О. Про стан мотивації самоосвітньої діяльності учнів і студентів та деякі шляхи її розвитку // Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі: зб. наук. праць. – Кривий Ріг: Видавничий відділ НМетАУ, 2005. – С.105-112
12. Гузеев В.В. Познавательная самостоятельность учащихся // Химия в школе. – 2004. – №3. – С.16-22
13. Сидорчук Н. Г. Розвиток самоосвітньої діяльності майбутнього вчителя трудового навчання засобами навчально-технічної літератури: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Сидорчук Нінель Герандівна. – Житомир, 2001. – 221 с.

В статті розкриваються особливості інформаційно-комунікаційних технологій з точки зору формування готовності та підтримки самоосвітньої діяльності майбутніх економістів, досліджується суть поняття «інформаційні технології навчання», роль інформаційно-комунікаційних технологій в ракурсі реалізації самоосвітньої діяльності, обґрунтовується доцільність технологічного підходу до організації самоосвітньої діяльності.

Ключові слова: самоосвіта, самоосвітня діяльність, самоосвітня діяльність майбутнього економіста, інформаційно-комунікаційні технології.

В статье раскрываются особенности информационно-коммуникационных технологий с точки зрения формирования готовности и поддержки самообразовательной деятельности будущих экономистов, исследуется сущность понятия «информационные технологии обучения», роль информационно-коммуникационных технологий в ракурсе реализации самообразовательной деятельности, обосновывается необходимость технологического подхода к организации самообразовательной деятельности.

Ключевые слова: самообразование, самообразовательная деятельность, самообразовательная деятельность будущего экономиста, информационно-коммуникационные технологии.

The article deals with characteristics of information and communication technologies in terms of forming readiness and supporting self-education activity of future economists, investigates the essence of the term « learning

information technologies», the role of information technologies in realizing self-education activity, substantiates technological approach to organizing self-education activity.

Keywords: *self-education, self-education activity, self-education activity of future economist, information and communication technologies.*